

Befolkningsutviklingen

Ved inngangen til 2000 bodde det om lag 4 479 000 mennesker i Norge. Folketallet vil trolig passere 4,5 millioner i løpet av året. Det mest markante som skjedde med befolkningsutviklingen i 1999 var en sterk vekst i nettoinnvandringen, til om lag 20 000, som er det høyeste noen gang. Antall fødsler og dødsfall var på samme nivå som året før. Befolkningen vokste 0,76 prosent; uten nettoinnvandring ville den vokst 0,31 prosent. Høsten 1999 offentliggjorde SSB nye befolkningsframskrivninger, for landet til 2050 og for kommunene til 2020. Det er tre år siden de forrige kom. For bedre å vise usikkerheten ble det denne gang publisert hele 11 alternativer for landet og 6 for kommunene. De viser fortsatt vekst for landet som helhet til ca. 2025, men nedgang i folketallet i mange kommuner.

Fruktbarhet

På 1990-tallet har fødselstallet vært forholdsvis stabilt på rundt 60 000 fødte per år (figur 1), noe som betyr et tilnærmet konstant antall barnehagebarn, skoleelever, studenter og personer som går inn i arbeidsstyrken i årene som kommer. Fruktbarheten har også ligget ganske stabilt på 1,8 - 1,9 barn per kvinner (figur 2). Dette nivået er blant de høyeste i Vest-Europa, der samlet fruktbarhetstall gjennomsnittlig er 1,45 barn per kvinne. I Europa er det for tida bare Island, Irland og trolig Albania som har høyere fruktbarhet enn Norge. Den internasjonalt sett relativt høye fruktbarheten i Norge kan ha sammenheng med den familiepolitikken som føres, med vekt på at det skal være mulig å kombinere barn og yrkesaktivitet for kvinner, bl.a. ved lang omsorgspermisjon og relativt god barnehagedekning.

Bak stabiliteten i de norske fødselstallene skjuler det seg flere interessante utviklingstrekk:¹

- Den gjennomsnittlig fødealderen stiger. Dette gir seg uttrykk i økende fødselsrater for "eldre" kvinner (dvs. over 30 år) og synkende fødselsrater for "yngre" kvinner.
- Alderen ved første fødsel øker spesielt mye. Median fødealder ved første fødsel økte fra 22,7 år for 1950-kohorten til om lag 27 år for 1971-kohorten (figur 3).
- Barnløsheten øker svakt, fra 9,7 prosent for 1950-kohorten til 12,3 prosent for 1958-kohorten (figur 4).
- Flere kvinner får sitt tredje barn. Andelen av tobarnsmødrene som har fått tre barn ved 35-årsalderen har økt fra 40,8 prosent av 1950-kohorten til 45,3 prosent av 1958-kohorten (figur 5). De som får barn får altså litt flere, samtidig som det blir flere barnløse.
- Etter et langvarig fall har kohortfruktbarheten² begynt å øke svakt, fra 2,02 barn for 1950-kohorten til 2,09 barn for 1960-kohorten, fordi "eldre" kvinner får de barna de tidligere utsatte. Dermed ligger den over reproduksjonsnivået på 2,08 barn per

kvinne, men det er tvilsomt om denne utviklingen vil fortsette særlig lenge idet periodefruktbarheten har ligget relativt stabilt på rundt 1,8 barn per kvinne siden midten av 1970-tallet.

- Det er blitt betydelig mindre regionale forskjeller i hvor *mange* barn kvinnene får, men større forskjeller mellom by og land i hvor *gamle* kvinnene er når de får barn.

I SSBs framskrivninger for perioden 1999-2050 viderefører vi det samlede fruktbarhetstall på 1,8 barn per kvinne, men for å illustrere usikkerheten har vi også gjort beregninger hvor fruktbarheten etter noen år stabiliserer seg på henholdsvis 1,5 og 2,1 barn per kvinne.

Dødelighet

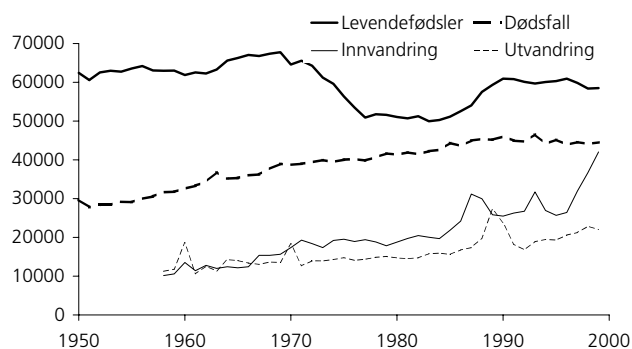
Antall dødsfall har også vært stabilt på 1990-tallet, rundt 45 000 per år. Dette innebærer imidlertid en betydelig nedgang i dødeligheten, da befolkningen både har økt i størrelse og blitt eldre (gjennomsnittlig om lag 1/2 år). I perioden 1988-1998 økte forventet levealder ved fødselen med 2,5 år for menn og 1,7 år for kvinner (figur 6). Internasjonalt ligger Norge i toppsjiktet, med en levealder på 75,5 år for menn og 81,3 år for kvinner. Japanere lever lengst, henholdsvis 77,0 år for menn og 83,6 år for kvinner, men ellers har bare en håndfull land høyere levealder enn Norge, deriblant islandske, sveitsiske og svenske menn, og sveitsiske, franske, svenske, islandske og spanske kvinner.

Den forbedring av dødelighetsforholdene vi har erfart de siste ti år, og faktisk nesten uavbrutt siden begynnelsen av 1800-tallet, må forventes å fortsette framover, blant annet på grunn av utviklingen av medisinsk teknologi. Kanskje vil også en reduksjon av livstilssykdommer som skyldes røyking, usunt kosthold og lite mosjon bidra til det samme, men her peker desverre ikke alle trender i riktig retning. Hiv/aids og andre epidemier har ikke fått noe stort omfang i Norge og vil trolig heller ikke få det. Når det gjelder utviklin-

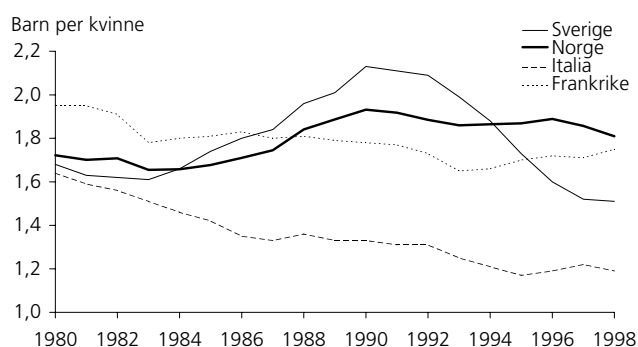
1 De fleste av punktene nedenfor samt figurene 3-5 er basert på Lappegård (1998).

2 Kohortfruktbarhet er gjennomsnittlig faktisk barn antall født av et årskull av kvinner.

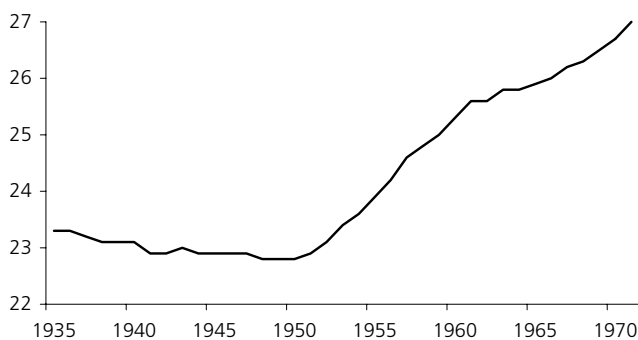
Figur 1. Fødsler, dødsfall, inn- og utvandring. 1950-1999



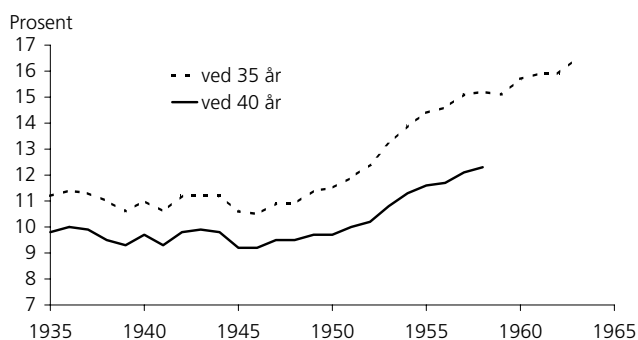
Figur 2. Samlet fruktbarhetstall i Norge og noen andre europeiske land. 1980-1998



Figur 3. Medialder ved første fødsel for fødselskohortene 1935-1971



Figur 4. Barnløshet for fødselskohortene 1935-1963. Prosent



gen av dødelighetsmønsteret framover er det likevel flere usikre faktorer:

- Hvor *lav* kan dødeligheten bli, det vil si hvor høy kan forventet levealder ved fødselen bli? Det er all grunn til å tro at dødeligheten vil fortsette å synke, men vi vet ikke hvor lenge dette vil fortsette. I de siste framskrivningene som er laget (for perioden 1999-2050) har vi forutsatt at forventet levealder ved fødselen øker til mellom 77 og 83 år for menn og til mellom 81,5 og 87,5 år for kvinner (figur 6). Dette er på linje med FN's forutsetninger for Norge og andre industriland. I sine langsiktige framskrivninger forutsetter for øvrig FN at levealderen øker til 85,2 for menn og 91,3 for kvinner i Europa i 2150, og i Nord-Amerika til henholdsvis 87,1 og 92,5.

- Tempoet i dødelighetsnedgangen er også usikkert. Kan vi vente at dødeligheten vil synke omtrent like raskt som hittil, at takten vil bli noe mindre, eller at teknologiske nyvinninger vil gjøre at dødeligheten synker enda raskere enn hittil? I framskrivningene har vi i høyalternativet forutsatt at levealderen vil øke med omtrent like mye de neste 50 år som de forrige 50. I de to andre alternativene har vi forutsatt at økningen i levealderen vil skje raskest i begynnelsen og gradvis avta.

- Vil *forskjellen* mellom kvinners og menns levealder holde seg eller avta videre? Denne forskjellen økte fra 3 1/2 år i 1950 til nesten 7 år i 1980, men har siden avtatt noe, til litt under 6 år. I framskrivningene er forskjellen antatt å avta til 4 1/2 år i alle tre alternativer (figur 6).

- Kan vi forvente ulik utvikling i ulike *aldre*? Dødelighetsnedgangen siden 1970 har vært prosentvis størst for småbarn og for middelaldrende og minst for de aller eldste, noe vi har tatt hensyn til i framskrivningene. Dette fører til at det på lang sikt blir litt lavere vekst i antallet av de aller eldste (90+) enn dersom vi hadde regnet med lik prosentvis nedgang i alle aldre, som i tidligere framskrivninger.

- Det har lenge vært markerte regionale dødelighetsforskjeller i Norge. I Sogn og Fjordane kan mennene forventes å leve om lag ett år *lenger* og kvinnene 1 1/2 år *lenger* enn landsgjennomsnittet, mens finnmarkingene kan forventes å leve henholdsvis 3 og 1 1/2 år *kortere* enn landsgjennomsnittet. Det er så langt ikke noen klare tegn på at de regionale forskjellene blir mindre.

Innenlandske flyttinger

I 1998 flyttet 191 000 personer mellom kommuner i Norge. Dette er en oppgang fra rundt 170 000 på begynnelsen av 1990-tallet. I denne perioden har nettoutflyttingene gått fra periferien til mer sentrale regioner. I 1998 var det riktignok en viss nettoutflytting fra særlig Oslo til resten av landet, men denne gikk mest til nære omegnskommuner og ikke til periferien. I 1998 fikk de mellomsentrale regionene rekordstor

nettoinnflytting, med omtrent like mange fra storbyene og fra utkantområdene.

Det er nær sammenheng mellom konjunkturutviklingen og omfanget av de innenlandske flyttingene. I gode tider flytter folk mer enn i dårlige tider. Figur 7 viser at flyttetilbøyeligheten varierer omvendt med konjunktorene, her målt med arbeidsledigheten (Carling 1999).

Inn- og utvandring

I etterkrigstida har inn- og utvandringsstrømmene snudd, slik at vi har gått over fra netto utflytting på 1950- og 1960-tallet til en betydelig netto innflytting siden 1967, med unntak av de registrerte tallene for 1970 på grunn av opprettinger etter folketellingen samme år og 1989 da det var en liten konjunkturbestemt nettoutflytting (figur 1). Siden 1993 har nettoinnvandringen økt sterkt, grunnet både asylsøkere og arbeidsrelatert innvandring. I 1999 var nettoinnvandringen større enn noen gang, 20 000 personer, som er over 6 000 mer enn den tidligere toppen, i 1998. De største innvandringsgruppene i 1999 var kosovoalbanere som kom på grunn av krigen og svensker som kom for å arbeide. En del av kosovoalbanere har imidlertid allerede returnert, uten at alle disse er kommet med i flyttemeldingene for 1999.

Nettoinnvandringen utgjorde i 1999 59 prosent av den samlede befolkningsveksten. Bare én gang tidligere i norsk historie (60 prosent i 1987), har innvandringen bidratt så mye til befolkningsveksten. I 1999 var 6,1 prosent av befolkningen født i utlandet.

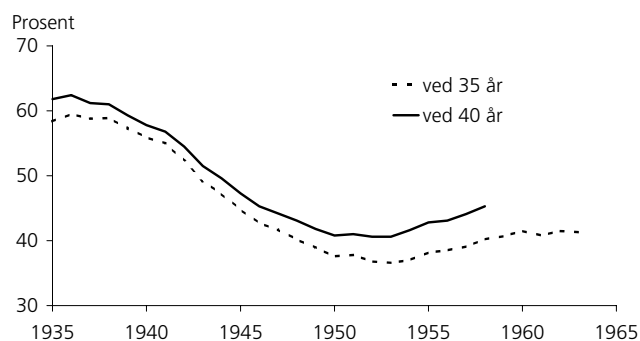
Nye befolkningsframskrivninger

Det er stort behov for befolkningsprognoser, både hos sentrale og lokale myndigheter, i næringslivet og som grunnlag for politisk debatt. For å sikre et høyt faglig nivå og konsistens i tallene, det vil si at summen av de enkelte kommuners befolkningsvekst er den samme som veksten for landet totalt, utarbeider Statistisk sentralbyrå befolkningsframskrivninger, vanligvis hvert tredje år. Disse blir laget både for landet som helhet og for hver enkelt kommune, men for kommunene framskrives befolkningen for en kortere periode enn for hele landet. Det er stor usikkerhet om befolkningsutviklingen, spesielt for små kommuner.

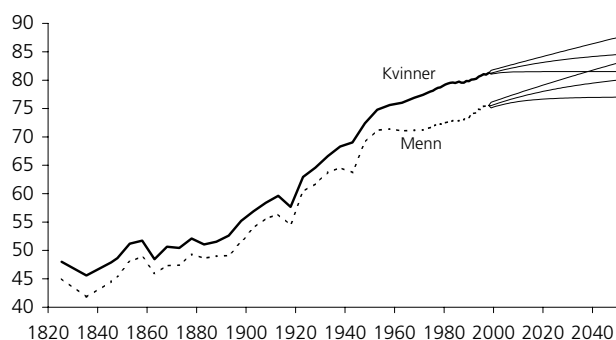
For landet som helhet er det på lang sikt fruktbarheten som skaper størst usikkerhet om befolkningsutviklingen, men på kort sikt kan det være store og vanskelig forutsigbare variasjoner i nettoinnvandringen. Dødeligheten innebærer neppe noen stor usikkerhet om det framtidige folketallet, da utviklingen som nevnt har vist en jevn forbedring nesten uavbrutt de siste to hundre år, men for noen aldersgrupper, spesielt de eldste, er usikkerheten større.

I de tre hovedalternativene har vi valgt de kombinasjoner av forutsetninger som har størst virkning på

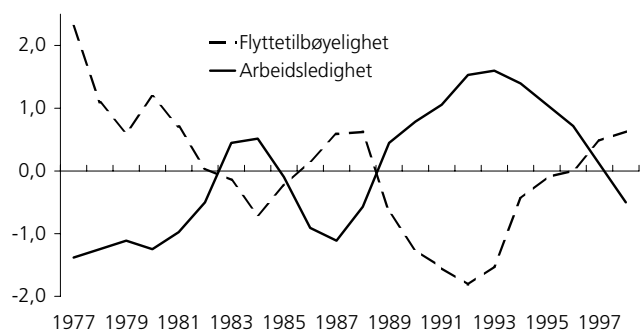
Figur 5. Andel av tobarnsmødre som har fått sitt tredje barn. Fødselskohortene 1935-1963. Prosent



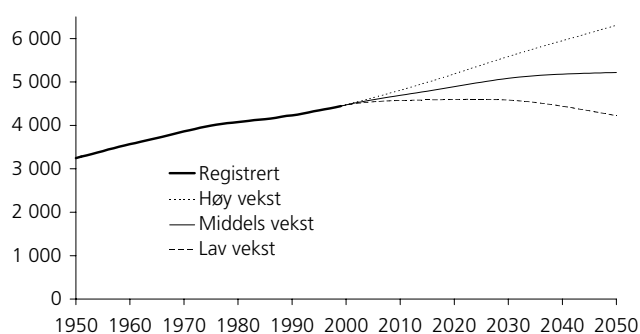
Figur 6. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. Registrert 1825-1998 og framskrevet 1999-2050



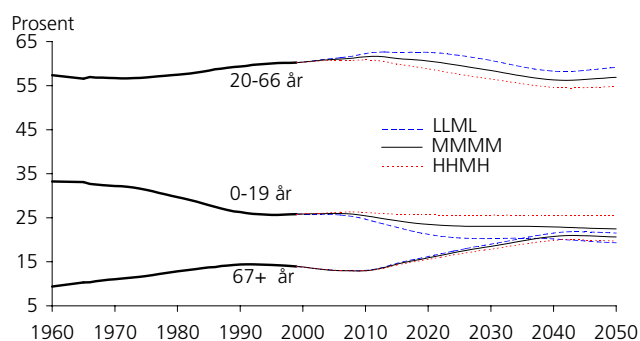
Figur 7. Arbeidsledighet og flyttetilbøyelighet. Normerte verdier. 1977-1998



Figur 8. Folketallet registrert 1950-1999 og framskrevet 2000-2050. I tusen



Figur 9. Folkemengden i aldersgrupper. Registrert 1960-1999, framskrevet 2000-2050. Prosent av hele befolkningen

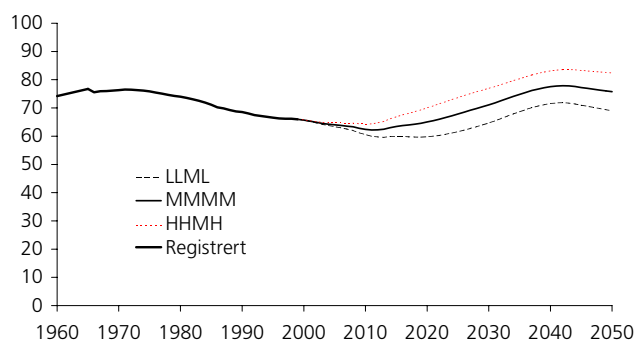


den nasjonale befolkningsveksten. I mellomalternativet (MMMM) har vi forutsatt fruktbarhet som de 5-10 siste år (1,8 barn per kvinne), middels økning av levealderen, middels sentraliseringsgrad³ og middels nettoinnvandring (10 000 per år). I høyalternativet (HHMH) har vi forutsatt høy fruktbarhet (2,1 barn per kvinne), høy økning av levealderen, middels sentraliseringsgrad og høy nettoinnvandring (15 000 per år). I lavalternativet (LLML) har vi forutsatt lav fruktbarhet (1,5 barn per kvinne), lav økning av levealderen, middels sentraliseringsgrad og lav nettoinnvandring (5 000 per år). Sentraliseringsgraden berører bare innenlandske flyttinger og er derfor lik i de tre hovedalternativene, da den har liten virkning på det samlede folketallet.

Ifølge de nye befolkningsframskrivingene forventer vi at folketallet vil fortsette å stige de neste 25 år, fra 4,4 millioner i 1999 til mellom 4,6 og 5,4 millioner i 2025 (figur 8). Sannsynligvis vil økningen fortsette også etter 2025, men en nedgang kan heller ikke utelukkes. I 2050 forventer SSB en befolkning på mellom 4,2 og 6,3 millioner. Mellomalternativet vil altså etter hvert gi tilnærmet nullvekst, mens lavalternativet (LLML) vil gi nedgang og høyalternativet oppgang i folketallet i lang tid framover.

For øyeblikket blir det årlig litt færre gamle i den norske befolkningen, da det er de små kullene fra 1930-årene som blir pensjonister. Etter 2010 vil imidlertid andelen eldre øke sterkt, uansett framskrivingsforutsetninger (figur 9). Andel personer 67 år og over vil øke fra dagens 14 prosent til mellom 19 og 22 prosent i 2050, som er om lag dobbelt så stor andel som på 1960-tallet. Andel barn og unge vil avta, uansett alternativ, men minst i høyalternativet. I 1960 var det over tre ganger så mange unge som gamle i befolkningen; om 50 år vil det være omtrent like mange i disse to gruppene.

Figur 10. Avhengighetskvote, registrert 1960-1999 og framskrevet 2000-2050. Prosent



Andel personer i yrkesaktive aldre, 20-66 år, vil helt fram til 2050 ligge på noe over halvparten av folke­mengden (mellom 55 og 63 prosent). Avhengighetskvoten (dependency ratio), som uttrykker forholdet mellom antall personer i aldersgruppene 0-19 år og 67 år og over på den ene siden og i aldersgruppene 20-66 år på den annen, vil øke betydelig fra 2010 til 2040, fra 64 prosent til mellom 72 og 83 prosent, for deretter å avta litt når de små kullene fra 1980-tallet blir pensjonister (figur 10). På lang sikt får de yrkesaktive flere personer å forsørge og gi omsorg til. Økningen i andelen eldre blir i noen grad motvirket av nedgang i andelen barn og ungdom.

En del framskrivingsresultater og mer om forutsetningene kan for øvrig finnes på Statistisk sentralbyrås webbsider, <http://www.ssb.no/folkfram/>.

Referanser

Carling, Jørgen (1999): Innenlandsk flyttemønster 1977-1998: Grå og grønne bølger, *Samfunnsspeilet* 6/1999.

Lappegård, Trude (1998): Større ulikheter i barnetall, *Samfunnsspeilet* 5/1998.

3 Alle norske kommuner er tilordnet et sentralitetsnivå fra 0 til 3, der nivå 0 er utkantkommuner og nivå 3 er storbyene og de nærmeste omegnskommunene. Sentraliseringsgraden er den gjennomsnittlige forskjellen mellom tilflyttingsregionens og fraflyttingsregionens sentralitet for alle flyttinger (Carling 1999).